

Boží plán a človek v prvých kapitolách Knihy Genezis

Rozprávať o prvých kapitolách knihy Genezis sa môže zdať dosť ošúchané. Ich príbehy poznáme veľmi dobre. Aspoň sa nám tak zdá. A predsa, ich obrazná reč ponúka stále nové podnety na zamyslenie. Pretože sú to príbehy *počiatkov*, hovoria **o skutočnostiach, ktoré sa ukrývajú v jadre každého ľudského bytia**. Nakoniec i mená prvých rodičov – Adam a Eva – odkazujú na toto univerzálne posolstvo: Adam značí „človek“, Eva zas „žijúca“, čiže obraz toho, čo žije.

Pre krátkosť času ponechám bokom historický aspekt textu [*vznik, kultúrne súvislosti s okolitými národmi a pod. – čiže skutočnosti, ktoré skúma historicko-kritická metóda*], ako i hľadisko možnej harmonizácie s vedeckými poznatkami vývoja sveta. Biblický text je predovšetkým posolstvom o Bohu a o človeku, o ich vzájomnom vzťahu. Pokúsím sa preto priblížiť, čo nám pôsobivý text prvých kapitol Knihy Genezis hovorí o Bohu (teológia) a o človeku (biblická antropológia). A keďže biblickému svetu je dosť vzdialený svet teoretického uvažovania v abstraktných kategóriách filozofických pojmov, vyjadruje hlboké **pravdy prostredníctvom obrazov – príbehov**. Najprv si všimneme prvý príbeh stvorenia (Gn 1), potom prejdeme tým druhým príbehom, ktorý je doplnený o krízu vo vzťahoch (Gn 2–3), a na záver sa pokúsím ponúknuť pohľad na cestu, ktorou sa uberá zvyšok „dejín počiatkov“.

Stvoriteľ a človek (Gn 1,1 – 2,3)

Text prvej kapitoly je možné vnímať z niekoľkých perspektív. Jednou z nich je napr. vziať do úvahy opakujúci sa refrén „*a nastal večer, a nastalo ráno, deň...*“ (1,5.8.13.19.23.31), ktorý ponúka **štruktúru šiestich dní**. Boh tvorí v rámci šiestich dní osem diel.

1

Úvod

zem pustá a prázdna: tma, priepasť, vietor

<i>deň</i>	<i>dielo</i>	<i>oddelenie – „nehybné“ rámeč</i>	<i>ozdobenie – „pohyblivé“ obsadenie</i>	<i>dielo</i>	<i>deň</i>
prvý	1	svetlo – tma: oddelenie dňa a noci [<i>tma</i>]	svetlá: oddelenie dňa a noci kalendár	5	štvrtý
druhý	2	vody nad – pod obloha neba [<i>priepasť</i>]	živočích na nebi a v mori ryby – vtáctvo	6	piaty
tretí	3	suchá zem – moria	živočích na zemi	7	šiesty
	4	rastlinstvo zeme [<i>zem</i>]	ľudstvo dar potravy	8	

Záver

siedmy deň: Boh završuje svoje dielo - 2x „dokončiť“

V štruktúre vychádza do popredia **symetrická vzájomnosť**: prvý deň [*stvorenie svetla a času*] je vo vzťahu so štvrtým [*kalendár*]; druhý deň [*stvorenie priestoru*] nachádza odozvu v piatom [*vyplnenie*]

priestoru] a nakoniec tretí deň [stvorenie zeme a rastlín] v šiestom dni [obsadenie zeme živočíchmi a dar potravy z rastlín].

Hoci nejde o dokonalý model, komunikuje určité **posolstvo**. Rovnováha v texte odráža harmóniu sveta – stabilitu, organizované fungovanie, krásu. Svätopisec sa usiluje zachytiť v príbehu stvorenia poriadok, v ktorom Boh stvoril svet. V celom texte niet nijakej negácie! **Všetko je ladené pozitívne**, a to aj v spôsobe rozprávania. Okrem toho štruktúra kladie dôraz na **rozmer času**. Menuje *jednotlivé dni*, pričom prvý deň je doslova „deň jeden/jedinečný“ [yôm 'eḥad]. Posledný z dní, „siedmy deň“, je zas v 2,2-3 spomínaný až tri krát, čím sa naň kladie zvláštny dôraz. No a centrálné postavenie zaujíma deň „štvrtý“ – je to centrálné slovo časti 1,3-31; pred ním i po ňom je v hebrejskom texte presne 206 slov. A práve tieto tri spomenuté dni sú významné, pretože v nich dochádza k organizácii času: v prvý deň je stvorený *každodenný rytmus* dni a noci, večera a rána; vo štvrtom dni okrem pripomenutia tohto rytmu je dodaný aj *ročný rytmus*, čiže sviatky, obdobia a roky, ktorý stanovujú hviezdy [a okrem toho je tu i zmienka o mesiacoch ako prieniku medzi dňami, určenými slnkom, a rokom, určeným hviezdami]; no a v siedmom dni sa s dôrazom stanovuje *týždenný rytmus*, ktorý nesie aj určitú slovnú hru medzi výrazom „sedem“ [šeba] a „oddychovať [šabat]. V tomto prípade už nejde o rytmus plynúci z prírody, ale z Božieho rozhodnutia zastaviť sa v siedmy deň – a stáva sa to pre ľud zákonom: oddych siedmeho dňa je príkaz.

V texte však možno vnímať aj **štruktúru „desiatich slov“**. Ide o rámec šiestich prvkov, ktoré sa v texte (1,3-31) viac menej pravidelne opakujú:

A Boh povedal [úvod]	Nech je...! [príkaz]	A bolo... [realizácia]	A Boh videl... [obdiv krásy]	Nazval [slovo, doplnok]	deň [refrén]
-------------------------	-------------------------	---------------------------	---------------------------------	----------------------------	-----------------

Prečo práve „desať slov“? Pripomína **Desať prikázaní** (Ex 20,1-17; Dt 5,6-21 – v tomto druhom texte sa 10x objavuje Božie meno YHWH a 10x meno Boh [elohim]). Číslo 10 má do činenia so stanovením poriadku života ľudu. Desať slov na Sinaji začína slovom, ktoré **odkazuje na dar** (prvé slovo prikázaní nie je príkaz!), dar slobody, života: „Ja som Pán, tvoj Boh, ktorý ťa vyviedol z egyptskej krajiny, z domu otroctva“ (Ex 20,2; Dt 5,6), až potom nasledujú príkazy. Podobne v Gn 1 máme desať slov, z ktorých tiež jedno, posledné, sa dotýka daru – potravy. Ďalšie Božie príkazy v Desatore **stanovujú rozlíšenie** medzi Pánom a modlami, medzi človekom a jeho bližným, medzi bežným dňom a siedmym dňom. Podobne pri stvorení sa uskutočňuje niekoľko rozlíšení a oddelení rôznych prvkov. A konečne, Dekalóg sa usiluje **nastoliť poriadok** medzi rôznymi skutočnosťami. Aj v Gn 1 možno badať podobný moment – rôzne prvky sveta sú oddelené a ich vzájomné vzťahy sú regulované, aby šlo o vzťahy spravodlivé, napr. keď Boh dáva za potravu časť rastlinstva ľudstvu, časť zvieratám. Poriadok slúži jasnej štruktúre sveta. Z tohto prepojenia medzi Dekalógom a príbehom stvorenia možno vnímať, že Boh zostavuje svet tak ako svoj ľud; ak svet odpovedá na Božie slovo (jeho uskutočnením), žije v harmónii – tak ako aj ľud, ak počúva jeho hlas a odpovedá zachovávaním jeho slova, žije v harmónii. Uprostred Dekalógu, ako i na vrchole stvorenia, sa nachádza siedmy deň, šabat.

Všimnime si bližšie niektoré **črty obrazu Boha**, ktorý nám svätopisec ponúka.

Stvorenie „slovom“

Boh je Bohom, ktorý tvorí slovom. Ide o podstatný aspekt jeho konania. Svojím slovom Boh oddeľuje. **Oddelovanie je znakom všemohúcnosti**. Počas prvých troch dní Boh oddeľuje a dáva meno na

odlíšenie – a tak poráža prvotný chaos, tým, že stanovuje poriadok. Tento spôsob „tvorenia oddeľovaním“ pokračuje i v ďalších dňoch. V konečnom dôsledku i samotné ľudstvo je stvorené v oddelení: „A stvoril Boh človeka na svoj obraz, na Boží obraz ho stvoril, muža a ženu ich stvoril“ (1,27).

Boh slovom dáva základ pre odlišnosť, rozdielnosť, tým, že oznamuje hranice, no zároveň odlišené skutočnosti dáva do vzťahu harmónie, jednotlivé prvky stanovuje do **harmonických vzťahov**. A na konci hovorí, že je to „dobré“. Inými slovami, svet jestvuje preto, že nie sme všetci navlas rovnakí – a to je „veľmi dobré“. V jeho postoji sa objavuje základ otcovstva: otec je ten, kto oddeľuje od seba dieťa, čím mu dáva možnosť byť sebou samým. Boh je ten Iný mimo akéhokoľvek úsilia uchopiť ho, nemožno ho opísať; a z Neho vychádza slovo, ktoré podstatne stanovuje odlišnosť každej veci.

Božia moc

Boh koná s mocou. Ide však o **moc, ktorá neničí**. Na počiatku sú prítomné prvky chaosu: „zem bola pustá a prázdna“ (1,2), vyjadrené v troch prvkoch: „tma“ [hošek], „priepasť“ [tihôm] – označuje i masu nebezpečných, slaných vôd, a „Boží duch/vietor“ [rûah]. Čo robí Boh? Boh tvorí svetlo, no **neodstraňuje tmu** nadobro. Tma nachádza svoje miesto v noci. Vytvára sa harmónia celku, o ktorom zasná, že je dobrý, celku, v ktorom je i tma. Ani **hlbina vôd nie je eliminovaná**. Ako uvádza 1,6.9, dochádza k oddeleniu vôd nad oblohou od vôd pod oblohou. Opäť nenastáva zničenie, ale usporiadanie s následným oddelením (i priepasť dostáva svoje miesto). Rovnováha neba a zeme dáva priestor pre zrodenie prostredia vhodného pre človeka (1,10.14). Avšak ako uvádza Zjv 21,1 pri stvorení nového neba a novej zeme na konci „mora už niet“. A ani „noci už nebude“ (Zjv 22,5), čiže tmy sa pominú a svetlo obsadí celý priestor. Sú to totiž prvky potenciálne negatívne. V prvom stvorení však majú ešte svoje miesto. Tretím prvkom je Boží vietor/duch. Zrejme ide o mohutný, silný vietor. Text pokračuje „...a Boh povedal: Nech je svetlo!“ (1,3). Ohlasuje sa Božia aktivita, ktorá obsahuje **vietor ovládnutý a vyslovený**, teda slovo. Je moderovaným dychom. „Pánovým slovom povstali nebesia a dychom [rûah] jeho úst všetky ich voje“ (Ž 33,6); Boh vládne nad vetrom, zadržuje a utišuje ho, aby ho premenil a tvoril slovom, dychom (Ž 104,30). Ani tretí prvok chaosu nie je popretý, ale premenený, ovládnutý do tvoriteľského slova.

Iný aspekt Božej moci možno vnímať v jeho **pohľade**. „A Boh videl, že [...] dobré [kî tûb]“. Často táto poznámka zostáva v úzadí, akoby zabudnutá. Pritom je zopakovaná sedem krát. „A Boh videl...“ – jeho pohľad predpokladá určitý odstup [ako maliar či sochár hodnotia dielo z odstupu] a sprevádza ho prejav obdivu. Ono ten výraz *kî tûb* je vlastne liturgické zvolanie vzhľadom na Boha (Ž 136,1 „Oslavujte Pána, lebo je dobrý...“). Tu je to Boh, ktorý obdivuje stvorené veci. Tvoríť neznačí iba ustanovovať poriadok, produkovať, vyvíjať aktivitu, konať prácu – ale aj byť schopným zastaviť sa, reflektovať, otvoriť svojím pohľadom priestor pre veci [pasívny úkon]. V Božej moci je teda ukrytá aj nežnosť, obdiv. Táto Božia schopnosť zastaviť sa, dať priestor obdivujúcemu pohľadu sa predlžuje v prvku siedmeho dňa, odpočinku. Je potrebný jeden celý deň na obdivovanie toho, čo je „veľmi dobré“. To má dvojaký význam: 1. Boh voči sebe samému kladie hranicu, limit svojej moci. Viac nerobí. Je mocnejší ako jeho vlastná moc. Vie sa zastaviť. 2. odpočinok má význam vo vzťahu Boha k svetu. Boh sa zastavuje, odmieta vyplniť úplne všetko. Otvára priestor, z ktorého sa stiahol, priestor autonómie života, do ktorého sa nemieša. Svet, ktorý dokončuje, je svet, v ktorom ponecháva čosi nedokončené. Utvoril ho, aby sa uskutočňoval.

A čo človek? **Človek je na Boží obraz.** Je uvedený Božím slovom: „Urobme človeka [’adam] na náš obraz a podľa našej podoby... A stvoril Boh človeka [ha’adam; určitý člen označujúci „ľudstvo]...“.

Nedokončené ľudstvo

Text 1,26-27 predstavuje **Boží projekt** ľudstva. Je tam viacero opakovaní, no prítomné sú i rozdiely (štyri výrazné). Ako ich interpretovať?

<p>1,26a Urobme [pl.] človeka na <u>náš</u> obraz a podľa <u>našej</u> podoby</p>	<p>1,27 A stvoril [sg.] Boh človeka na <u>svoj</u> obraz na Boží obraz <u>ho stvoril</u>, muža a ženu <u>ich stvoril</u></p>
---	--

(1) **Chýba zvyčajný refrén** „...a Boh videl, že [...] dobré“. Ten však absentuje aj v druhom dni, keď Boh oddeľuje vody. Dielo totiž ešte nie je dokončené: obloha zatiaľ len oddeľuje, no vytvorený priestor ešte nie je vhodný na obývanie. Až potom, keď sa objaví suchá zem, zaznie ono Božie konštatovanie: „dobré“. Teda refrén je vynechaný, keď uskutočnené dielo ešte nie je ukončené. Zdá sa, že to platí aj pre ľudskú bytosť. Ešte o nej nie je vyslovené hodnotenie „dobré“, lebo v ľudskej bytosti tkvie ešte určitá neúplnosť.

(2) Čosi podobné naznačuje i **použitie rôznych slovies** „urobme“ a „stvoril“. Sloveso „stvoril“ sa vzťahuje výlučne na Boha. Boh tvorí to, čo môže jedine on urobiť: dať počiatok. No zostáva vykonať ešte určitú činnosť, aby ľudstvo uskutočnilo svoje naplnenie, a túto činnosť vykonáva ľudstvo samotné. Človek je povolaný mať účasť na vlastnom dokončení. Plurál „urobme“ teda zapája do Božej stvoriteľskej činnosti i samotného človeka [iné interpretácie plurálu cf. DUBOVSKÝ, P., ed., *Genezis*, 72-73]. To nehovorí Boh sebe samému, ale pozýva človeka, aby „urobil“ svoj diel.

4

(3) V slovách o uskutočnení Božieho plánu (1,27) **chýba výraz „podoba“**, spomenutý v 1,26a. Zato je tam dva krát spomenutý „obraz“, ktorý vyjadruje konkrétne zobrazenie [portrét či sochu]. Človek je stvorený na obraz, ktorý sa nie vždy podobá na originál – niekedy „ešte nie“ alebo „nie dostatočne“ – potrebuje sa usilovať naň podobať. „Boží obraz“, na ktorý je stvorený, je povolaním stať sa „podobným“ Bohu.

(4) Zmienka o „mužovi“ a „žene“, presnejšie o „**mužskom**“ a „**ženskom**“ **aspekte**, poukazuje na to, že každá bytosť vyjadruje rozmer neúplnosti a potrebuje rásť a rozvíjať sa k naplneniu stretnutia ako „muž“ a „žena“ [o tomto vzťahu medzi „ja“ a „ty“ dvoch osôb sa potom hovorí v Gn 2–3]. Keď 1,27b hovorí „na svoj obraz [„ho“ čiže človeka v sg.] stvoril“, myslí sa na ľudstvo ako celok, jedinečný druh. A keď dodáva „muža a ženu ich [pl.] stvoril“, táto pluralita poukazuje na rozdielnosť, ktorá človeka pripodobňuje zvieratám. Úlohou, povolaním človeka je byť podobným Bohu, no ako stvorenie nesie v sebe dvojnásobnosť: medzi Bohom, ktorý je jeden, a živočíšnosťou, ktorá sa prejavuje v množstve.

Cesta k naplneniu pre ľudstvo

Slová druhej časti Božieho plánu z 1,26b: „Nech vládne...“ nachádzajú odozvu v 1,28, ktoré tento Boží plán ďalej rozvíjajú: „Boh ich požehnal a povedal im: „**Plodte a množte sa a naplňte zem! Podmaňte si ju a panujte...!**““ Je tam slovo **požehnanie**, slovo života, ktoré otvára pre plodnosť: „plodte sa“, „množte sa“, „naplňte zem“. Plodenie značí rozvinúť vnútorné určujúce možnosti; množenie zas poukazuje na hojnosť (kvantitu), a naplnenie na rozšírenie. Všetko to zahŕňa i poslanie **vládnuť**. Je potrebné vládnuť nad živočíchmi, ktoré už sú, aby sa život mohol šíriť a naplňovať zem. Ide o povinnosť.

Človek je v tomto obraze Boha, ktorý vládne (Ž 8,6-9: „...ustanovil si ho za vládcu nad dielami svojich rúk“; Sir 17,3-4); aspekt vládnutia je vpísaný do jeho bytia na obraz Boží.

No byť na obraz Boží sa neobmedzuje iba na vládnutie. Jestvuje aj **obmedzenie**, ktoré Boh dáva, keď vzápätí v 1,29 hovorí o potrave: „Potom Boh povedal: ‚Hľa, dávam vám všetky rastliny s plodom semena na povrchu celej zeme a všetky stromy, majúce plody, v ktorých je ich semeno: nech sú vám za pokrm!‘“ Ide o prvú časť posledného Božieho slova, ktoré je mimochodom najdlhšie a nemá priamo formu príkazu. Priťahuje však pozornosť. Ľudská bytosť má jesť plody. To značí, že hoci vládne nad zvieratami, nekonzumuje ich – vládca má byť bez násilia, bez toho, aby ich jedol. Boh toto slovo vyslovuje ako pozvanie rešpektovať určitý limit: človek má vykonávať svoju vládu na Boží obraz, teda bez toho, aby ničil, bez toho, aby zabíjal; také je totiž mierne vládnutie podľa Božieho vzoru... Na záver dostávajú zvieratá úlohu jesť zelenú trávu – čo je potrava odlišná od tej, čo dostáva človek [rastliny a stromy]. Naznačuje sa tým **možnosť sveta bez násilia**, sveta pokojného a zmierlivého, pretože nie je v ňom potrebné bojovať o potravu. Každý dostáva svoje.

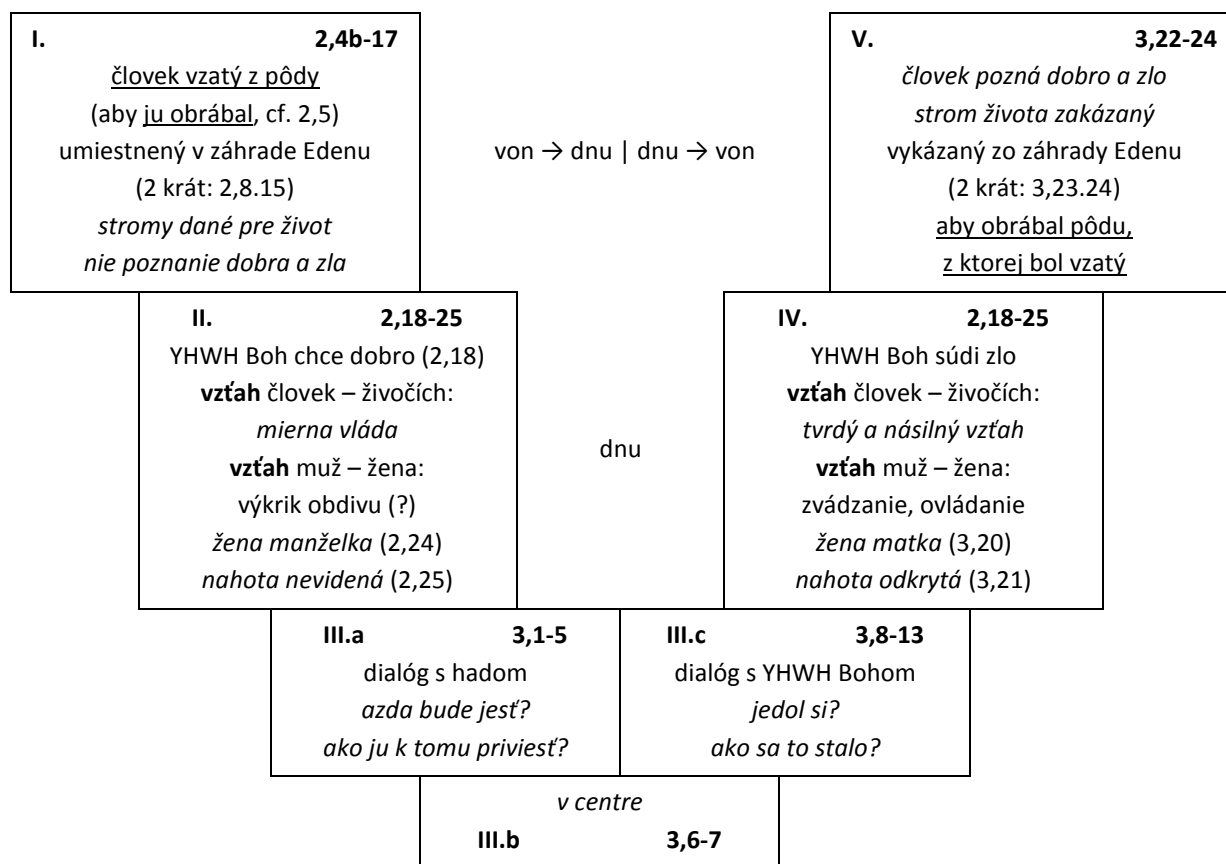
Takto človek dostáva „návod na použitie“ ako vládnuť. Až potom (1,29-30) zaznieva „A Boh videl všetko, čo urobil, a hľa, bolo to veľmi dobré“ (1,31). Človek je veľmi dobrý, ak sleduje Božie slovo. Boh však ponecháva ešte niečo nedokončené: zostáva na ľudstve, aby pracovalo na naplnení Božieho obrazu. Zachovanie šabat [z hebr. *šabat* „ prestať, zastaviť sa (ukončiť prácu), dodržiavať sobotu“] čiže odpočinku značí prijať hranice, lebo to je základ. Keď sa Boh zastavuje, otvára priestor pre druhého, pripravuje možnosť zmluvy, zmluvy, ktorá je možná len vtedy, keď každý z partnerov prijíma hranice svojej aktivity, keď si volí cestu miernosti, ktorá rešpektuje priestor druhého. Ľudstvo je stvorené pre šabat, čiže pre miernosť, v ktorej je možné budovať pokojný svet.

Voľba človeka (Gn 2,4 – 3,24)

Na začiatku druhej kapitoly prichádza prekvapenie v podobe zlomu: po opise stvorenia človeka sa vracia príbeh na počiatok, čiže niť rozprávania je prerušená akýmsi pohľadom späť; pohľad na zrod sveta je tiež odlišný (Gn 1 má východisko „vodu“ ako symbol chaosu, z ktorého sa vynára zem ako priestor pre život, Gn 2 začína suchou, pustou zemou, kde potom Boh privádza vodu ako nevyhnutnú podmienku života). Zlom podnecuje čitateľa klásť si otázky. Rozprávač privádza čitateľa k úlohe hľadať zmysel niečoho, čo sa zdá byť ťažké. Gn 1 ponecháva čosi neukončené, totiž ľudstvo samotné **Očakáva sa voľba človeka**: Osvojí si cestu, ktorú mu ponúkol Boh ako cestu uskutočnenia na Jeho obraz? Čo urobí ľudská bytosť tvárou v tvár Božiemu pozvaniu vládnuť miernym spôsobom? Voľba, ktorú ponechal Boh na človeka, sa stane zrejmom v spôsobe obživy človeka. Rozprávania Gn 2 začína stvorením ľudskej bytosti a hneď prvé slovo, ktoré táto bytosť počuje, sa dotýka obživy (2,16-17): zaznieva obmedzenie nejest' z jedného stromu. Čo teda urobí človek? Prijme obmedzenie, či nie?

V príbehu možno identifikovať **päť scén** mimoriadne starostlivo štruktúrovaných, z ktorých centrálna sa sústreďuje práve na voľbu (2,5-17; 2,18-25; 3,1-13; 3,14-21 a 3,22-24). Posledná sa vracia k tematike prvej scény: *strom života*, z ktorého na počiatku bolo možné jesť, sa v závere stáva neprístupným. Tak ako v prvej scéne je zdôraznené, že človek je umiestnený *do záhrady Edenu*, v poslednej scéne sú dve zmienky o jeho vyhnaní *zo záhrady*. Obe spája i zmienka o poslaní človeka *obrábať pôdu*. Určité prepojenie možno vnímať aj medzi druhou a štvrtou scénou. Kým druhá scéna poukazuje na *harmonický vzťah* človeka so živočíchmi a so ženou, štvrtá scéna poukazuje na vzťah poznačený *tvrdosťou a násilným vládnutím* [zvlášť je poukázané naň medzi hadom a ľudstvom, ale aj v prípade ženy]. Druhá scéna je zavřená poukazom na ženu, ktorá sa stáva *manželkou*, pričom sa

hovorí o nahote bez hanby; štvrtá scéna sa končí zmienkou o žene, ktorá bude *matkou*, a nahota je zaodiata. Centrálna tretia scéna sa sústreďuje na voľbu, ktorú urobili ľudia.

Po tomto letmom pohľade na štruktúru si si všimnime posolstvo jednotlivých scén, t.j. čo hovoria o Bohu a čo o človeku.

Stvorenie človeka (2,5-17)

Prvá scéna ústi do **Božieho príkazu** (2,16-17). Ten je formulovaný dvojako: najprv zaznieva pozitívna časť [*jesť, mať úžitok zo všetkých stromov raja – to je Boží dar; cf. 2,9 tešiť sa z krásnych vecí*]; a potom v druhej fáze je príkaz doplnený jedným negatívnym slovom, ktoré kladie hranice práve vyslovenému. Dôvod je jasný: aby človek nezomrel [*nejde pri tom o smrť fyzickú, tá je prirodzená, ale o smrť vzťahov: zomrieť značí byť v stave zničených vzťahov, ktoré viac nedovoľujú rozvíjať sa*]. Boží príkaz potom možno vnímať asi takto: „Všetko ti dávam, ale ak budeš jesť všetko, zomrieš; ak si vezmeš všetko pre výlučný osobný prospech tvojho jedenia (monopol), zomrieš“. Kto chce všetko iba pre seba, nenecháva miesto pre druhého – a zomrie. Zaznieva tu **upozornenie pred žiadostivosťou a pahlnosťou**, lebo to sú spôsoby, ktoré vážne poškodzujú schopnosť tvoriť vzťahy. Nenásytnosť kladie druhého do pozície objektu (nenásytnej túžby), alebo do pozície konkurenta až nepriateľa, prípadne nástroja, ktorým si poslužím pre vlastný prospech. Boh z tohto dôvodu žiadostivosť zakazuje [*stanoviť si hranice značí umožniť „nedostatok“, „nepoznanie“*]. Obmedzenie – na rozdiel od žiadostivosti – otvára priestor pre vzťah. Je dobré si všimnúť, že úmysel príkazu zostáva skrytý. Nie je povedané „prečo“.

Nevedno, či tento príkaz je dobrý alebo zlý, či Boh je veľkodušný ako rada priateľa, čiže chce naozaj dobro človeka, alebo nie (Boh, ktorý nechce, aby človek poznal, lebo je žiarlivý – ako to predostiera

potom had). Boží príkaz sa teda otvára pre dve možnosti vysvetlenia a **človek nevie**: otvára sa preň priestor na dôveru, ako bude interpretovať príkaz. Keďže nevie, buď bude dôverovať alebo nedôverovať. A to je podstatná črta ľudskej existencie. **Dôvera otvára priestor pre správny vzťah**. Vo vzťahu potom krok za krokom poznávam toho druhého a učím sa poznávať i seba samého. Nepoznanie v dôvere privádza k správne poznaniu. Základná štruktúra antropológie potom znie:

ne-poznať	→	dôvera	→	poznať správne a prijať ne-poznanie
-----------	---	--------	---	--

Boží príkaz, ktorý hovorí o tom, aby sa človek nenechal stiahnuť vlastnou dychtivosťou paradoxne dáva poznať, čo je dobré a čo zlé. Poznanie nie je zakázané, chybné je predstieranie poznania – a teda i zakázané, pretože privádza k nešťastiu. Boh nezakazuje poznanie, iba jeho nesprávnu formu!

Človek vo vzťahu (2,18-25)

Správny vzťah zatiaľ nejestvuje: zákon [obmedzenie uvedené v 2,17 ohľadom správnych vzťahov] iba pripravuje vzťahy. Človek je zatiaľ sám. Riešenie tohto problému sa deje v štyroch momentoch: po konštatovaní (2,18) dochádza k oddeleniu (2,21-22), lebo je potrebný určitý nedostatok, strata, aby mohol vzniknúť vzťah – otvorenosť pre druhého predpokladá priznať si, že som obmedzený, že nie som všetko, potom zaznieva reakcia človeka (2,23), ktorý sa tvári, že vie a usiluje sa mať pod kontrolou novú situáciu, no dar zostáva zabudnutý, a nakoniec komentár rozprávača (2,24-25), ktorý uvádza veci na správnu mieru. To však ponecháme bokom a sústredíme sa na nasledujúcu scénu.

Žena a had (3,1-6)

Po krátkom predstavení hada – „bol ľstivejší ako všetka divá zver“ – ktoré čitateľa pobáda k obozretnosti, prichádza jeho reč. Had naoko cituje Božie slovo. No veľa hovorí „medzi riadkami“. Porovnajme si, čo povedal Boh a ako predkladá jeho slovo had [doslovný preklad z hebr.]:

Boh 2,16-17	zo všetkých stromov záhrady ale zo stromu poznania dobra a zla	ješť budeš ješť nebudješ ješť z neho
had 3,1	nebudete ješť	zo všetkých stromov záhrady

Had hovorí správne, no obracia poradie slov, čím vyznievajú ako: „nebudete ješť z nijakého stromu záhrady“ – a tak to chápe aj žena. Teda had hovorí niečo, čo je správne, ale spôsobom, vďaka ktorému to môže byť pochopené práve opačne. **Vsugerúva nesprávnu interpretáciu. Dáva zmiznúť daru** [ani slovo o tom, čo môžu] a do popredia kladie iba obmedzenie. Odstraňuje tak znak dobroty, veľkodušnosti a lásky Pána. Boh sa v jeho slovách stáva tým, ktorý hovorí iba „nie“: zakazuje ješť, a teda aj žiť. Okrem toho, Boh hovorí v 2.os. sg. [„ty“], prihovára sa k „ty“, aby nebral všetko a tak ponechal priestor pre druhého [aby nastala možnosť pre vznik správneho vzťahu medzi „ty“ a „ty“ rovnocennými a súčasne jasne oddelenými]. Had však hovorí v pluráli [„vy“], čím **stavia do protikladu „vy“ ľudí a Boha**. Boh sa v jeho slovách stáva protivníkom toho „vy“ ľudí. V tom sa ukrýva ľstivosť a prefíkanosť hada: vsugerúva Boha ako nepriateľa; a vynechaním toho dôležitého ničí mnohé veci.

V 3,2-5 sa rozvíja **dialóg so ženou**, v ktorom sa necháva chytiť do pasce hada. Snaží sa ho opraviť, no otázka jedenia sa už stala samozrejmosťou, niečím normálnym a prirodzeným; jedenie viac nie je

spojené s Božím darom. Keď potom žena hovorí o Bohu, tak len v kontexte zákazu – tak ako to predstavil had. Potom hovorí o strome v strede záhrady, no zamieňa ho: prv tam bol strom života (2,9), pre ňu sa do stredu dostáva strom poznania. **V centre nie je viac život**, Boží dar, **ale zákaz** nejst; do centra sa presúva to, čo nie je dané. No a nakoniec žena čosi pridáva, **znásobuje zákaz**, keď uvádza o strome, že Boh povedal „*ani sa ho nedotýkajte*“ (3,3). Pokušenie upriamuje pohľad na nedostatok, obmedzenie, čo prebúdza túžbu [*nemám* → *chcem mať*], ktorá sa následne ľahko stáva žiadostivosťou. Strom sa dostáva do centra pozornosti.

Keď had hovorí „*budete ako Boh/bohovia*“ [*’ělohîm*] (3,5), predkladá uskutočnenie ľudského povolania, ktoré dal na počiatku Boh – no robí to svojským spôsobom: Boh ponúkol vládnuť nad živočíšnosťou, prijať obmedzenie svojej moci [*tak, ako to uskutočňuje on sám*]; had však ponúka odmietnuť obmedzenie, vziať všetko, na obraz bôžika, idolu závistlivého boha. **Ak sa však človek necháva viesť žiadostivou túžbou, stáva sa v skutočnosti živočíchom!** Dôsledok nedá na seba čakať: „*Oči oboch sa otvorili a spoznali, že sú nahí*“ (3,7). Videli, že sú ako had, „najviac ľstivý/nahý zo všetkých“ [*v hebr. podobné výrazy*]. Poznávajú teda, že sú ako boh, v ktorého uverili. V 3,21: „*Pán Boh urobil pre človeka a jeho ženu kožené tuniky a zaodel ich*“, ich oblečenie z kože pripomína opäť zvieratá. **Ľudia si zvolili živočíšnosť.**

Neporiadok ako dôsledok previnenia (3,7-24)

V 3,6 vstúpilo pokušenie do mysle ženy. „Jedenie“ sa stalo symbolom žiadostivosti, t.j. zničenia pre vlastný prospech [*žiadostivosť ničí veci, pretože ich chce iba pre seba*]. A aj človek je, dokonca bez toho, aby vzal do ruky – necháva sa stiahnuť ženou. Nejde tu o zdieľaný pokrm, pretože jedia po sebe, každý pre seba [*v čom možno vnímať rozdelenie*]. **Dochádza k zlomu:**

Zlom medzi mužom a ženou je vyjadrený v troch momentoch: 3,7 [*oči*], 3,12 [*postoj*] a 3,20 [*udelenie mena*]. V 3,7 zaznieva prvý dôsledok – spoznanie nahoty a jej zakrytie. Nejde tu iba o hanbu, ale aj strach. Ukrývajú sa jeden pred druhým. Vidieť nahotu značí vidieť limit, nedostatok, slabé miesta. Druhý ich môže využiť vo svoj prospech – preto cítia potrebu ich zakryť. Nahota sa stáva ohrozením. Dochádza tak **k narušeniu dôvery** [*druhý by azda mohol využiť moje obmedzenia a ublížiť mi*]. V 3,12 muž odmieta prevziať osobnú zodpovednosť; odvoláva sa na vinu ženy: „*Žena, ktorú si mi dal, (aby bola) so mnou, ona mi dala zo stromu a jedol som*“. Okrem dôvery prichádza aj **k narušeniu solidarity** [*jedli totiž obaja, muž to však zvaľuje na ženu*]. A v 3,20 dáva muž žene meno Eva [*ḥawwah*], čím na jednej strane rozpoznáva ženu ako nositeľku života (pozitívny moment), no súčasne rozprávač pri tomto úkone používa ten istý výraz ako pri pomenovaní zvierat, čím vykonáva jednostranný úkon a ženu neoznačuje ako osobu ale ako živočícha (teda žena ako taká nie je uznaná). Dochádza tak **k narušeniu rovnosti** [*niet viac vzájomnosti*]. To všetko je ovocím žiadostivosti.

Zlom medzi ľuďmi a Bohom možno tiež pozorovať na pozadí príbehu. V 3,8 sa dozvedáme, že Pán sa prechádza v záhrade a chce sa stretnúť ako s priateľom so svojím „záhradníkom“, aby s ním prehodil slovo-dve. Aká je však reakcia človeka? Ukrýva sa a hovorí, že to robí zo strachu. Božiu prítomnosť vníma ako ohrozenie. Boha vidí ako bytosť, ktorá naháňa strach; vidí ho očami svojho previnenia. Nie Boh sa zmenil, ale pohľad človeka. Had a žiadostivosť zmenili pohľad človeka.

Potom nasledujú výroky proti hadovi (cf. 3,14-15), žene (cf. 3,16) a mužovi (cf. 3,17-19), ktoré sú vzápätí v 3,22-24 aplikované. Život sa stal tak namáhavým, že už nie je možné ho žiť v záhrade. S určitou iróniou možno čítať Božie slová: „*Hľa, človek sa stal ako jeden z nás...*“ (3,22). Zdá sa, akoby

mal Boh naponáhlo. Jeho slová sa zdajú neukončené [„...len aby teraz nenatiahol svoju ruku a nevezal aj zo stromu života“ – čo by sa stalo potom?], končia jeho činom. Ten vyzerá ako úkon Božej pomsty, obratu. Boh naozaj vyzerá „závistlivý“ tak, ako ho opísal had. Boží obraz prechádza premenou: z priateľa v Gn 2 sa premieňa na sudcu a nakoniec na nepriateľa, ako o ňom hovoril had. Ibaže toto je všetko **zmena v pohľade človeka**, ktorý priateľa odrazu považuje za sudcu. Tá premena sa odohráva v človeku, ktorý nakoniec vníma Boha ako nepriateľa – tak ako ho mnohí z ľudí vnímajú dodnes [*keď zanechávajú priestor dôvery v Boha, keď sa cítia vinnými a keď hľadajú očami hada*]. A tak, vedený rozprávačom, i sám čitateľ stojí pred osobnou otázkou: naozaj sa Boh zmenil?

Iný prístup k 3,7-24

Boh prichádza ako priateľ a postupne sa v 3,13 stáva sudcom. Lenže komu naháňa strach sudca? Tomu, kto vie, že zlyhal. **Sudcu vníma negatívne ten, kto je vinný.** Pre ostatných je sudca pozitívnym momentom, pretože hľadá pravdu [*odlišuje vinného od nevinného*], a po určení pravdy uskutočňuje spravodlivosť [*dáva na správnu mieru, robí spravodlivým to, kde sa udiala nespravodlivosť*] a tak nastoľuje právo toho, kto bol poškodený, a vinného privádza k uvedomeniu si spôsobeného zla. V tejto optike Boh odsudzuje hada – žiadostivosť [*poukazuje, že to, čím sa živí, je smrť (prach)*]; prednáša výrok ohľadom ženy [*tam, kde je žiadostivosť, vzťah sa odohráva v ovzduší dychtivej túžby a ovládania*] teda rozvíja dôsledky viny vo vzťahu medzi pohlaviami, teda medzi mužom a ženou, a medzi generáciami; vo výroku o človeku hovorí o žiadostivom vzťahu k pôde/prírode, vykorisťovaní, ktoré značí smrť. Výroky tak rozvíjajú nevyhnutné dôsledky voľby žiadostivosti. Zjavujú pravdu o žiadostivosti: k akému prekliatiu privádza tie najkrajšie veci, ako vnáša jed do vzťahov. Ukázať pravdu je skutkom milosrdenstva, lásky a dobrosrdečnosti. Boh jedná s človekom ako s dospelým: umožňuje mu, aby si uvedomil vážnosť svojho skutku.

Je **vyhnanie zo záhrady pomstou?** (3,22-24). Boh vraví: „*Hľa, človek sa stal ako jeden z nás*“. Doslova je tam použité obyčajné sloveso „bol (určený)“. Boh v princípe nezakazuje poznanie. Čo zakazuje, je iba nesprávny spôsob prístupu: „jedenie“, zmocnenie sa výlučne pre seba, bez ohraničenia. Preto dáva do cesty iný spôsob: „nepoznanie“, ktoré otvára pre dôveru a krok za krokom pre poznávanie druhého. Človek bol určený pre poznanie – no nie spôsobom, akým sa to usiloval urobiť. Natiahol ruku a „jedol“; chcel mať poznanie okamžite a bez obmedzenia. Boh preto kladie ďalšie obmedzenie. Nie zákon, slovo, ale fyzickú, materiálnu prekážku. Je to dôsledok žiadostivosti, lebo odmietajúc limit sa človek vydáva na cestu k smrti, a teda nemôže sa viac priblížiť k stromu života. Boh i týmto úkonom robí zrejším dôsledok voľby. A opäť, je to z Božej strany úkon pre život: zachraňuje človeka od ilúzie, že možno žiť bez nedostatku [*Boh – sudca dáva človeku poznať pravdu o jeho voľbe*].

Cesta k stromu života. Záver kapitoly hovorí o tom, že Boh umiestňuje ku vchodu cherubov, „*aby strážili cestu k stromu života*“ (3,24). Nie aby „zamedzili, zabránili“, ale aby „strážili“, t.j. aby chránili a taktiež istým spôsobom udržiavali, starali sa o túto cestu, aby zachovali prístup, uchovali možnosť prísť k nemu. Lebo tento strom možno dosiahnuť krok za krokom kráčajúc k životu. Táto cesta je v Písme ďalej naznačená. V Prís 3,13-18 sa hovorí o blaženom človeku, „*ktorý dosahuje múdrosť*“, lebo ona je, okrem iného, „*stromom života pre tých, čo ju chytili a tí, čo sa jej držia, sú blažení*“. Múdrosť je teda tou cestou, ktorá rešpektuje čas a limity. A v samom závere Písma je strom života spomenutý opäť, v Zjv 22,2. Z jeho ovocia jedia tí, čo si oprali svoje rúcha v Baránkovej krvi – tí, čo nasledovali Krista, lebo on je cestou k stromu života. Boh kladie nové obmedzenie, ale preto, lebo ono slúži v prospech života.

Začiatok Knihy Genezis v kontexte spisu

Gn 1–4 rozpráva o tom, ako žiadostivosť v podstate hatí uskutočnenie pôvodného Božieho plánu. Ide o ľudské **zlyhanie** vo vzťahu s Bohom samotným (Gn 3), o zlyhanie vo vzťahu medzi mužom a ženou (Gn 2–3), o zlyhanie vzťahu medzi rodičmi a deťmi (Gn 4,1) a zlyhanie vzťahu medzi bratmi (Gn 4). Všetky podstatné vzťahy sú zničené pôsobením logiky žiadostivosti. Žiadostivosť znemožňuje uskutočnenie ľudského povolania stať sa podobným Božiemu obrazu. Privádza ho k pripodobneniu obrazu živočícha [*preto jej obrazom je had*].

Z tohto pohľadu sa uvedené rozprávania môžu zdať negatívnymi príbehmi. No niečo pekné tam predsa je: až po stvorenie ženy sa Boží projekt rozvíja pozitívnym spôsobom. Potom prichádzajú na rad postupné zlyhanie, víťazstvo násilia, ktoré spočiatku nie je viditeľné, no v plnej sile sa ukazuje vo vražde [*zverstvo*]. Prečo sú vyrozprávané tieto zlyhanie? Autor ukazuje, že Boh dáva život – ale pozor, uprostred tohto daru sa vynárajú scény, ktoré privádzajú smrť. Akoby chcel upozorniť človeka.

Potom však v príbehu patriarchov autor rozpráva v pozitívnom duchu ako môže človek **rozvinúť** Boží dar, napriek svojim chybám a omylom. Príkladom môže byť Abrahám a Sára, dvojica, ktorá prežíva svoj vzťah spočiatku v neplodnosti. Je potrebných až 25 rokov kým sa ich vzťah stane plodným. Pritom prechádzajú chvíľami skúšok i chýb [*v Egypte, keď Abram uprednostňuje záchranu vlastného života pred ct'ou Sáry*]. Ďalej je to vzťah otca so synom v príbehu Abraháma a Izáka [*Abrahám, ktorý dovoľuje synovi odísť...*], neskôr v príbehu Jakuba a jeho synov. Dejiny patriarchov ukazujú aj na vzťah matky so synom – napr. Rebeka a Jakub – ako i vzťahy medzi synmi navzájom – exemplárnymi sú vzťahy Ezaua s Jakubom či rozsiahle rozprávanie o Jozefovi a jeho bratoch, kde opäť musí prejsť dlhých 20 rokov kým ten vzťah nadobudne správnu formu.

Nájsť správny vzťah znamená kráčať po ceste, ktorá si vyžaduje dlhý čas. Nie je to čosi, čo je automaticky dané od začiatku, ale ide o „stávanie sa“, o kráčanie, pri ktorom sa človek nevyhne chybám. Je potrebná odvaha, aby bolo možné čeliť problémom, no dokonalosť sa nedosiahne nikdy: ľudstvo zostáva nedokončeným. Zostáva v škole objavovania jasnej a súčasne tajomnej prítomnosti Pána, ktorá ho sprevádza.